

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА

У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності, висвітлено особливості ціннісного аспекту у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, обґрунтовано особливості використання поетичного слова як засобу формування ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів у процесі їх професійно-педагогічної підготовки. Розкрито зміст понять «ціннісні орієнтації», «поетичне слово». Доведено, що попри сучасні досягнення в сфері науки, техніки і царині культури поряд із новаціями, в арсеналі виховних засобів значна роль належить поетичному слову.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, майбутній вихователь, професійна діяльність, поетичне слово.

FORMING VALUABLE ORIENTATIONS OF FUTURE EDUCATOR BY MEANS OF THE POETIC WORD

The article deals with the problem of professional training of future specialists of preschool education to professional activity, features of the value aspect in the process of professional training of the future teacher of preschool educational institution are highlighted, peculiarities of using poetic word as a means of formation of value orientations of future educators in the process of their vocational and pedagogical preparation are substantiated. The content of concepts "value orientations", "poetic word" is revealed. It is proved that despite modern advances in the field of science, technology and the realm of culture, along with innovations, in the arsenal of educational means a significant role belongs to the poetic word.

Key words: orientation value, future educator, professional activity, poetic word.

Формування ціннісних орієнтирів у духовному світі людини є одним із головних завдань української освіти. Процес професійної підготовки в педагогічному вузі є логічно завершеним ланцюжком взаємопов'язаних і повторюваних видів діяльності, що здійснюються з використанням ресурсів вузу, результатом якого є дидактично перероблений соціокультурний досвід; особистісний досвід, надбаний студентами педагогічного вузу на основі суб'єкт-суб'єктного спілкування, який проявляється у формі переживання, творчості, саморозвитку [3].

У Концепції національного виховання вказано, що вищі навчальні заклади мають здійснювати підготовку свідомої національної інтелігенції, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів [4].

Нині гостро постає питання осмислення й пізнання нових педагогічних реалій, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її глибинних прагнень, духовного змісту життєдіяльності. На цій основі формується

нова педагогіка життєтворчості, у центрі якої є дитина з її потребами, радощами й інтересами, занурена в ігрову активність засобами поетичного слова.

На нашу думку, одним із найбільш ефективних засобів виховання духовності молоді ми вважаємо мистецтво слова, оскільки саме в ньому представлені ідеальні моделі високоморальної поведінки особистості та краси людського духу. У найкращих літературних зразках духовність людини розкривається в художніх образах, які викликають глибокі моральні та естетичні переживання, цим самим закладаючи фундамент духовності.

Поетичне слово посідає дуже важливе місце в житті майбутнього вихователя не тільки тому, що це один з найефективніших засобів засвоєння мови свого народу, смислової систематизації слів, а передусім як спосіб задоволення нагальної потреби інтелектуального і духовного зростання особистості.

У сучасній науці проблема цінностей є предметом міждисциплінарного дослідження. Загальнофілософське трактування поняття «цінності» висвітлено О. Дробницьким, І. Зязюном, М. Каганом, О. Сухомлинською. Наукову базу психологічного аспекту теорії цінностей створено Б. Ананьєвим, О. Леонтьєвим, В. М'ясищевим, Д. Узнадзе та ін. Педагогічний підхід до цінностей представлений працями О. Бондаревської, Г. Ващенко, О. Вишневського, П. Ігнатенка, Б. Ліхачова, З. Равкіна, М. Нікандрова. Фундаментальні проблеми теорії професійної освіти висвітлено в працях С. Архангельського, А. Алексюка, М. Грищенко, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Киричука, Н. Кічук, В. Ликової, О. Пехоти, Н. Ничкало, О. Савченко, М. Ярмаченка. Питанням аксіологічної проблематики присвячено праці І. Бежа, В. Василенка, О. Дробницького, А. Здравомислова, В. Тугарінова, В. Ядова.

Проблема цінностей є однією з актуальних у сучасній вітчизняній педагогічній науці, вона дозволяє зрозуміти унікальну природу людини, її місце у світі. Дана проблема стала предметом дослідження українських науковців І. Бежа, О. Вишневського, О. Сухомлинської, В. Струманського, Б. Чижевського та ін.

Окремим питанням формування системи цінностей майбутнього педагога присвячені праці В. Кузнецової, Л. Настенко, І. Слоневської. В. Сластьонін, Г. Чижакова досліджують проблему цінностей педагога в контексті педагогічної аксіології як міждисциплінарної галузі педагогічних знань.

Проблему використання поетичного слова досліджували А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Маліновська, Є. Тихеева, Є. Фльорина та інші.

Мета роботи – обґрунтувати особливості використання поетичного слова в процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Сучасний етап розвитку українського суспільства актуалізував проблему виховного потенціалу освіти, висувуючи проблеми виховання і самовиховання особистості як пріоритетний напрям духовного оновлення. Забезпечення впровадження в освітній процес цінностей розвитку особистості, створення умов для її самореалізації обґрунтовано в ролі стратегічної мети освітянської діяльності у працях В. Кременя [5].

На нашу думку, необхідно переглянути накопичений досвід підготовки педагога, розробити нові підходи до формування готовності студента до майбутньої професійної діяльності, ураховуючи, що він повинен бути носієм цінностей.

Цінності особистості, що закріплюються в свідомості у формі нормативних уявлень, виступають орієнтирами діяльності людини. Цінність визначається як те, що має важливе значення для людини. В ціннісних категоріях виявляються знання, інтереси та переваги різних особистостей. Засвоєння окремою людиною системи цінностей становить необхідну основу соціалізації особистості та дотримання нормативного порядку в суспільстві.

Коли ми говоримо про цінності й ціннісні орієнтації, то варто розрізняти ці поняття, які далеко не тотожні. Якщо цінності – це соціально-значущі уявлення про те, що таке добро і зло, гідність, справедливість, відповідальність тощо, то ціннісні орієнтації – це наше ставлення до поняття добра, зла, гідності, справедливості, патріотизму і того, як ми його абсорбуємо. Ціннісні орієнтації – це взірець для поведінки майбутнього вихователя.

Ціннісна орієнтація також визначається як найважливіший елемент внутрішньої структури особистості, закріплений життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його переживань, які відокремлюють значуще, істотне для даної людини, від незначного, несуттєвого.

У структурі особистості ціннісні орієнтації виступають свого роду центром, що координує визначальну життєву спрямованість поведінки і ставлення до соціального середовища; вони тісно пов'язані зі світоглядом людини і є предметом вивчення соціологів і педагогів [1, с. 94].

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити узагальнення поняття «ціннісні орієнтації» – порівняно стійкі відношення людини та сукупності матеріальних, соціальних, духовних благ, ідеалів, що виступають як предмети, цілі та засоби для задоволення потреб життєдіяльності людини; ціннісні орієнтації трактуються як уявлення людини про головні цілі її життєдіяльності, а також основні засоби досягнення цілей; ціннісні орієнтації здатні пробудити бажання, цікавість, наміри.

Готовність майбутнього вихователя до здійснення виховання відповідно до цінностей можна визначити як відкриту системну якість особистості педагога, що вирізняється усвідомленими цінностями, представленими гуманістичною професійною спрямованістю, стійким інтересом до активізації процесу особистісного розвитку дитини, комплексом теоретичних і прикладних знань щодо сутності й структури процесу особистісно орієнтованого виховного впливу, вмінь проектування та реалізації виховних заходів для успішного аксіологічного, інтелектуального, естетичного, фізичного розвитку вихованців. Слід зазначити, що вибір системи цінностей є індивідуальним. Так, основоположник аксіології М. Шелер зазначав, що у кожної особистості є основна «ціннісна формула», відповідно до якої відбувається ціннісний вибір [7].

Ми вважаємо, що у професії вихователя цінності конкретизуються. Кожен майбутній вихователь визначає, які характеристики педагогічної діяльності він вважає найбільш важливими, які можливості для самореалізації вбачає в майбутній професії.

У період навчання студентів у педагогічному вищому навчальному закладі формуються моральні принципи майбутнього вихователя, змінюється їхня ціннісна система, яка встановлює подальшу поведінку і спрямованість особистості. Як вказує Б. Ананьєв, характерною рисою юнацького віку є підвищення інтересу до цінностей, їх усвідомлення і переживання. Через це

юнацький вік є найбільш сприятливим для ефективного формування цінностей [2].

Освітньо-професійна підготовка у вищих навчальних закладах передбачає формування майбутнього педагога як людини-гуманіста, якій притаманні духовність і творчість. Зміст вузівської підготовки має відповідати таким вимогам: пріоритет національних і загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок спеціальних курсів із національною культурою, історією, традиціями українського народу; формування у студентів потреб і здібностей до пізнавальної творчості, критеріальних основ наукового світогляду, що забезпечує пріоритет людини та її цінностей; науковий і світський характер соціально-гуманітарних дисциплін, незалежність їх викладання від політичних партій, громадських і релігійних організацій; демократизм системи викладання дисциплін, свобода вибору студентами форм занять і навчальних курсів; безперервна система вищої педагогічної освіти: довузівської, вузівської, післявузівської.

Бурхливий розвиток комп'ютеризації в останні десятиліття суттєво змінив світ. Цей розвиток охопив і царину педагогіки. З'явилися нові форми і методи в освітньому процесі, науковці й практики шукають ефективні підходи до інтегрування комп'ютеризації в навчально-виховну сферу. І це в багатьох випадках увінчується успіхами. Проте поряд із новаціями, актуальним залишається такий засіб як поетичне слово, яке без проблем увійшло в новітній комп'ютеризований світ.

Поетичне слово – це слово з живою і яскравою внутрішньою формою, основою словесного образу. Учені визначають його як: «образ, втілений у словесній тканині літературно-естетичного об'єкта, створений із слів і посередництвом слів» (В. Виноградов); «мовну одиницю, що володіє властивостями поетичної мови, поза співвідношенням цієї одиниці з конкретним образним змістом» (М. Рудяков).

Кожне слово поетичного твору виступає у тісному зв'язку одне з одним, завдяки цьому воно набуває особливої емоційності та виразності. Недарма поезія вважається найскладнішим видом словесного мистецтва. Мова поезії вирізняється своїми художньо-естетичними якостями, а саме: барвистістю, красою, виразністю. Отже, під поетичним словом маємо розуміти не тільки віршовані твори українських поетів, але й усну поетичну творчість українського народу, зокрема, такі її зразки як скоромовка, лічилка, загадка, забавлянка, потішка, прислів'я, приказка.

Поетичні твори займають чільне місце в навчально-виховному процесі ВНЗ. Це не тільки могутній, дієвий засіб розумового, морального та етичного виховання майбутніх вихователів, а й засіб формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Розглянемо як саме у практиці сучасного вишу використовується поетичне слово. Навчальний план вищого навчального закладу визначає структуру та зміст професійної освіти через інваріативну та варіативну складові, які встановлюють співвідношення годин та змісту між циклами навчальних предметів, гранично допустиме навчальне навантаження на студентів та семестрову кількість навчальних годин.

Усі дисципліни навчального плану передбачають проведення лекційних, практичних, лабораторних занять та організацію самостійної (індивідуальної) роботи студентів. В першу чергу, майбутні вихователі, вивчаючи такі навчальні

дисципліни як «Педагогіка загальна», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної педагогіки», знайомляться із першоджерелами, а саме: В. Сухомлинський – «Серце віддаю дітям», «Павлівська середня школа», «Народження громадянина», А. Макаренко – «Педагогічна поема», Я. Корчак – «Як любити дітей» та інші.

Аналізуючи твори В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», «Павлівська середня школа», «Народження громадянина» та інші, можна виокремити низку принципів, які мають безперечну цінність для кожного сучасного педагога. Серед них: розвиток творчих сил кожної окремої особистості на основі етикоестетичних цінностей, інтересів, потреб; культ природи; природа як засіб виховання в особистості почуття прекрасного; розробка демократичних педагогічних засобів і методів навчання й виховання (повага, заохочення, опора на позитивне тощо); розвиток ідеї «радість пізнання», тобто емоційне сприйняття процесу навчання; звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її внутрішні потенції.

В. Сухомлинський у своїх працях звертається до невмирущих джерел слова, пісні, поезії, казки, наголошуючи на їх невичерпному значенні у процесі виховання особистості. [6, с. 380]. У своїй знаменитій праці «Як любити дитину» Я. Корчак виклав своє гуманістичне бачення виховання в дитині засад добра, совісті, справедливості, відповідальності. Так для дитини важливим є ставлення до неї вчителів, батьків, соціального оточення. У центрі цього ставлення є любов. Дитина рідко відчуває її відсутність, коли її немає, але успішно її вбирає, коли вона є. Але ця любов, повинна бути взаємною.

На першому курсі, майбутні вихователі вивчають таку дисципліну як «Культура мовлення та виразне читання», а на третьому – «Художньо-мовленнєва діяльність». Під час вивчення цих дисциплін, студенти знайомились із поетичним словом, читали багато дитячих творів та аналізували їх виводячи для себе певні висновки. Нами були запропоновані студентам такі завдання як: підготувати проект за однією із поданих тем: «Мої ціннісні орієнтації», «Які цінності можна сформулювати поетичним словом», «Поетичне слово та його вплив на мою майбутню професійну діяльність» (структура і подача проекту була довільною); написати педагогічне есе на одну з тем: «Моє уявлення про ідеального вихователя», «Мої педагогічні заповіді», «Моя професійна позиція» та інші.

Важливе значення у становленні педагога-професіонала має позааудиторна робота студентів, яка сприяє професійно-особистісному становленню майбутнього фахівця.

Аксіологічна підготовка майбутнього вихователя у вищому навчальному закладі є достатньо обмеженою. Студенти не знайомляться з категоріальним апаратом аксіології як науки, не вивчають різних її течій і напрямів, не завжди правильно орієнтуються в системі дійсних і помилкових цінностей, виявляються невідповідними до роботи з дошкільниками щодо залучення їх до вічних аксіологічних пріоритетів загальнолюдського й національного характеру.

Метою професійно-орієнтаційної позааудиторної роботи студентів є:

- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів;
- формування у студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань;
- закріплення, збагачення і поглиблення знань, набутих у процесі навчання,
- застосування їх на практиці; формування світогляду студентів і їх світоглядної культури;

- формування інтересів студентів до різних галузей науки,; виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів;
- формування комунікативної культури студентів;
- сформування позитивної мотивації студентів до навчально-виховного процесу та педагогічної діяльності.

Серед принципів позааудиторної роботи пріоритетними є: добровільна участь у ній студентів; суспільна спрямованість; ініціатива і самодіяльність студентів; розвиток винахідливості, студентської технічної та художньої творчості; взаємодія різних форм і видів діяльності.

В процесі нашої роботи була використана така форма професійно-орієнтаційної позааудиторної роботи як гурток, який ми назвали «Поетична творчість». Така форма роботи дала нам можливість гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної й комунікативної культури майбутнього вихователя, надати фахові знання, уміння та навички та можливість їх практичної реалізації в ході педагогічної діяльності, створювала додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольнялися та забезпечити позитивну мотивацію до педагогічної діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки.

В процесі діяльності гуртка «Поетична творчість» ми використовували такі форми роботи: підготовка оглядів літературних творів аксіологічного характеру та їх ретельний аналіз; виголошення доповідей, щодо прочитаного твору на засіданнях гуртка та їх обговорення; виконання завдань різного характеру («Складіть портрет ідеально вихованої дитини дошкільного віку», Опишіть образ «Я – педагога» на основі усвідомлення своєї індивідуальності); участь у конкурсах (конкурс-самопрезентація «Я – вихователь»); участь у драматизаціях та інше.

В ході нашої роботи ми довели, що художня література сприяє виникненню у майбутніх вихователів саме емоційного ставлення до дійсності, яка описується в ній. Звичайно, шлях до духовності в кожній людині суто індивідуальний. Але жодний духовно-ціннісний орієнтир не є вродженим, його потрібно прищеплювати та формувати і доречно тут може прислужитися поетичне слово.

Висновки. Зважаючи на зазначене вище, ми дійшли висновку, що місце ціннісних орієнтацій у структурі особистості вихователя визначається значущістю професійної діяльності для майбутнього фахівця, а ефективним засобом їх формування є поетичне слово. Отже, саме поетичне слово є найбільш дієвим засобом формування ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Дослідження не вичерпує проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів. На сьогодні ще повною мірою не визначено місце і роль поетичного слова в процесі формування особистості молодшої людини у педагогічних вишах; численні нові дослідження у цій сфері в недалекому майбутньому розкриють нові аспекти щодо вирішення актуальних завдань педагогічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова О. Роль і місце ціннісних орієнтацій у сучасній теорії виховання / О. Александрова // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 1 (17). – С. 92-95.

2. Ананьев Б. Г. Познавательные потребности и интересы / Б. Г. Ананьев // Ученые зап. Ленингр. ун-та. Сер. филос. науки. – Л., 1959. – Вып. 16 : Психология. – С. 41–60.

3. Дроботенко Ю. Б. Аспектный анализ понятия профессиональной подготовки в педагогическом вузе. Современные исследования социальных проблем. 2015, URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/aspektnyy-analiz-ponyatiya-professionalnoy-podgotovki-v-pedagogicheskom-vuze>, doi: 10.12731/2218-7405-2015-12-6

4. Концепція національного виховання: схвалена Всеукр. пед. радою працівників освіти, 30 черв. 1994 р. // Рідна школа – 1995. – № 6. – С. 18–25.

5. Кремень В. Г. Аксиологічний зміст спрямованості національної освіти в Україні / В. Г. Кремень // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи: Третя Міжнар. наук. конф. 13-14 трав. 2011 р. : зб. матеріалів. – Х. : Міськдрук, 2011. – С. 8–14.

6. Сухомлинська О. В. Українська педагогіка в персоналіях. Книга 2. XX ст. / О. В. Сухомлинська. – Либідь, 2005. – 550 с.

7. Шелер М. Избранные произведения / М. Шелер. – М. : Изд-во «Гнозис», 1994. – 490 с.

olgapad@ukr.net

Рецензент: д. пед. н., проф. Дем'янчук О. Н.